

BOOK REVIEW

Поетична вАрта. Українська поезія спротиву. Упорядник: Михайло Жайворон. Угорський переклад: Тімеа Тімко. Будапешт, Фундація української книги в Угорщині, 2024. 144 с. – *Költőrség. Ukrán ellenálló költészet.* Szerkesztő: Mihajlo Zsajvoron. Magyarra fordította: Tímko Tímea. Budapest, Magyarországi Ukrán Könyv Alapítvány, 2024. 144 o.

Reviewed by *Дарина ЛАЗАРЄВА**

Received: 11 February 2025 • Accepted: 7 March 2025

© The Author, 2025

Б'Є З ТЕМРЯВИ НАВПОМАЦКИ ВІЙНА¹

Восени 2024 року на Будапештському міжнародному книжковому фестивалі в Угорщині відбулася презентація двомовної антології віршів *Поетична вАрта. Українська поезія спротиву* – *Költőrség. Ukrán ellenálló költészet*, упорядником якої став український журналіст та письменник Михайло Жайворон. Двомовна збірка сучасної поезії налічує 41 твір і відображає складні реалії сьогодення: війну, боротьбу за свободу та силу людського духу. Вірші представлені в оригіналі, українською мовою та в угорському перекладі Тімеа Тімко. Для обкладинки книги було обрано картину «Україна у війні» з-під пензля відомого художника Олега Шупляка, який попри страшні події в країні ні на мить не припиняв творити. З початком повномасштабного вторгнення перші пів року митець присвятив темі війні, адже дуже боявся, що світ знову «заплющить очі» на те, що відбувається. Збірку видала Фундація української книги в Угорщині «UNABOOK» за підтримки Посольства України в Угорщині.

В антології звучить різноманіття поетичних голосів. Кожен автор (Анна Багряна, Оксана Бевзюк, Юлія Бережко-Камінська, Вікторія Бричкова-Бірюкова, Олександр Вертіль, Богдана Гайворонська, Ганна Гайворонська, Василь Головецький, Любов Голота, Яна Демчук, Ольга Дунас, Олена Євтеєва, Михайло Жайворон, Ірина Зелененька, Анатолій Кичинський, Василь Клічак, Наталія Ковалик, Юрій Ковалів, Василь Ковтун, Світлана Короненко, Віктор Крупка, Василь Кузан, Сергій Лазо, Ліна Ланська, Петро Мага, Олена

* Corresponding author. Institute of Slavic and Baltic Studies, Eötvös Loránd University, Múzeum krt. 4/D, 1088 Budapest, Hungary. E-mail: lazareva.daryna@btk.elte.hu

¹ Сергій Лазо *Воно*.

Мельник, Наталія Мрака, Лана Нікітенко, Станіслав Новицький, Ігор Павлюк, Тетяна Пишнюк, Володимир Присяжнюк, Таня П'янкова, Артем Сенчило, Михайло Сидоржевський, Юлія Сільчук, Адель Станіславська, Богдан Томенчук, Наталка Фурса, Наталя Шевченко, Євгенія Юрченко) виступає лише з одним твором, у якому відображає власний досвід російсько-української війни, а також глибокі переживання, біль та страх українців у цей нелегкий час.

Вірші у збірці подані не в хронологічному порядку – головними тут є емоції. Передмову до антології написав український письменник та науковець Ігор Павлюк, який обрав до неї влучну назву «Їжаки». За його словами «їжаки» (протитанкові загородження у вигляді об'ємних зірок із металу) – це вірші у збірці, які символізують боротьбу проти Зла. Ігор Павлюк коротко, але водночас детально розповідає читачу про особливості антології, зазначаючи, що «творити текст під час війни завжди було нелегко: від рукописних окопних листів солдатів до своїх рідних, сучасних смсок до тих же листів лише у формі вірша».

Назва збірки «Поетична вАрта. Українська поезія спротиву» також є надзвичайно вдалою, адже упорядник сховав у слові *вАрта* два значення: поетичну артилерію та духовну сторожу проти ненависного ворога. Це подвійне значення додає глибини, підкреслюючи роль поезії як активного інструменту боротьби. Таким чином, *Поетична вАрта* стає символом сили слова, яке не лише висловлює протест, але й укріплює моральний дух, виступаючи як потужна, хоча й невидима лінія оборони на культурному фронті.

Українська поезія спротиву – це справжня емоційна бомба, яка не залишає байдужим нікого, а викликає роздуми про сенс життя, справедливість та роль людини в жорстоких реаліях війни. З початком повномасштабного вторгнення життя українців поділилося на «до» та «після». Речі, про які розповідають поети в цій збірці, ще декілька років тому здавалися просто неможливими, однак тепер тривоги, ракети, евакуації та смерть стали частиною повсякденного життя українців. Яскравим прикладом є вірш Сергія Лазо *Воно*, де поет використовує займенник середнього роду на позначення слова «ракета». Навряд чи нам спала на думку небезпечна зброя, читаючи цей твір у 2021 році:

*Смакуєш каву, зириш у вікно,
У млі ранковій вулиця лежить,
Годинники дрімають, а воно
Уже летить.
Воно уже летить.*

Під час війни люди часто відчувають страх, невизначеність і безсилля. У такі моменти заспокоює та надає підтримку звернення до Бога. Тому не дивно, що поети в своїх творах часто звертаються до нього. Наприклад, у вірші Буча Богдана Гайворонська пише:

*Ми вже не атеїсти, Отче наш, нині та повсякчас.
Соромно думати про таке, але Господи, тільки не в нас!*

Переосмислює відому молитву поетеса-медик Яна Демчук:

*Отче наш, хліб наш щоденний спалили у колосі жнивнім,
Суций у небі, чи бачив стіну в балаклійській катівні?*

А от Олена Євтеєва, яка народилася в Переяславі, запитує:

*Як дихати Богу, коли сходить кров'ю калина?
Коли у дерев від сирен не мина сивина?*

Психологиня та арттерапевтка Наталія Мрака розповідає про Бога, який читає один із відомих творів класика української літератури, Тараса Шевченка:

*Сьогодні мій Бог у підвалі,
Де стіни врослися у мох.
Із дітьми від неба подалі
Читає «Великий Лъох».*

Цікаво, що Кобзар згадується ще в одному вірші антології. Сумський поет Олександр Вертіль наводить відому цитату з поеми *Кавказ*, щоб підкреслити важливість пам'яті та національної ідентичності в умовах війни. Ця, сьогодні дуже популярна цитата служить символом страждань, боротьби і надії українського народу:

*«Борітеся – поборете!» –
Канонадно вічний заповіт.*

Війна загострює абсолютно всі почуття, і особливо виразно в антології проявляється тема материнської любові. Матері хвилюються за життя і долю своїх дітей, проте в умовах війни, коли сотні тисяч молодих юнаків боронять свою країну від ворога, ці хвилювання стають ще сильнішими. Мами, чії сини воюють на фронті, щодня чекають хоча б якоїсь звістки від них. Народний артист України Петро Мага акцентує увагу саме на цій складній ситуації у вірші *302 хвилини*:

*Синочок. Він завжди дзвонить їй о восьмій.
Та як дожить до восьмої години?*

А от поетеса Вікторія Бричкова-Бірюкова, яка нині проживає в Йорданії, передає глибокі емоції втрати сина на війні:

*Синочку, прокинься і неньку свою обійми,
Та тільки синочок не може, не може, не може...*

До речі, це єдиний вірш з усієї збірки, який був написаний ще у 2020 році.

З кардинально іншого боку до цієї теми підходить заслужений журналіст України Василь Головецький, який у своєму вірші звертається до матері від імені вбитого в Ірпені сина. Вірш передає нестерпний біль і горе, які переживають щодня сотні українських родин:

*Мамо, я убитий в Ірпені
У бою під обстрілом ворожим,
І тому прости, прости мені,
Що уже приїхати не зможу!*

Окремо хотілося б виділити поезії, які викликають тепло та щиру посмішку, тому що в них відчувається надія, твердість духу та віра у перемогу і світле майбутнє. Такі твори не лише підтримують бойовий дух, а й нагадують, що навіть серед руйнувань завжди залишається місце для людяності та любові. Саме вірші, сповнені віри й оптимізму, допомагають пережити труднощі, вони є символом незламності й здатності знайти промінь світла навіть у найпохмуріші дні. Яскравим прикладом можна назвати вірш поета-пісняря Василя Ковтуна про кохання:

*Коли колиски стануть повні щиртів
І душі щастям сповняться до краю –
Я промовчу, що бачив власну смерть,
Та розповім, як я тебе кохаю.*

Переклад віршів воєнної тематики – складне завдання. Кожне слово вірша має не тільки конкретний зміст, але й глибокий емоційний підтекст. Тому переклад може займати багато часу. До того ж дуже важливо зберегти унікальний голос кожного поета, не втративши при цьому його своєрідного стилю та індивідуальності.

Тімеа Тімко, яка народилася в Ужгороді, зуміла передати біль, віру, патріотизм та силу, які автори вклали у свої твори. Вона почала перекладати вірші цієї збірки ще в квітні 2022 року, коли керівник проекту, Уляна Княгинецька, звернулася до неї з такою пропозицією. Перекладачка стикнулася з низкою емоційних викликів і часто робила тривалі перерви, перш ніж перейти до нового вірша. За словами Тімеи, вона не раз питала себе: «Чи маємо ми право викликати сльози та біль в угорців цими перекладами?» Але ця поезія важлива для побудови культурного мосту між Україною та Угорщиною. Саме тому під час перекладу Тімеа Тімко намагалася поставити себе на місце пересічного угорського читача, та зосередити увагу на аудиторії, яка прагне зрозуміти, через що проходить звичайний українець.

Наприкінці збірки представлено короткі біографії поетів. Імена авторів отримали угорську транслітерацію. Примітно, що вірші написані у Києві, в угорському перекладі мають додаткову помітку, а саме *Kijev*.² Це пов'язано з тим, що в угорській орфографії, якщо топонім має усталену і поширену в мові форму, її зберігають. Назва столиці України потрапила до Угорщини ще в XI столітті, коли в Києві були встановлені русько-угорські відносини. Термін виник завдяки дружині угорського короля Андрія I, Анастасії Ярославні, і з того часу місто називають саме так. Проте цілком зрозуміло чому сьогодні українців бентежить російська форма «Kijev», тому перекладачкою було прийняте рішення використати також українську версію «Kijiv» у дужках. Своєрідний компроміс.

Варто зауважити, що «Поетична вАрта» – це хроніка війни не тільки для сучасників, а й майбутніх поколінь, оскільки всі поезії цієї збірки були написані в неймовірно складних, ба більше, пекельних умовах. Хтось писав з окопів, хтось з бомбосховищ, а ще хтось з-за кордону. Кожен вірш – це живе свідчення того, що відбувається з Україною та українцями зараз. Кожен рядок, кожне слово пронизують до кісток та змушують замислитися...

² Київ – українською: Київ (Kijiv).